

SHE'RIYAT JOZIBASI YOXUD JOZIBALI SHE'RIYAT

Bekposhsha Rahimova

Department of Uzbek Literature, Faculty of Philology, Urgench State University, Urgench, Uzbekistan

ARTICLE INFO.

Kalit soʻzlar: shoir, tarjimon, adabiyotshunos-publitsist, poetik tahlil, badiiyat, tur va janrlar, ramziylik, badiiy mahorat, she'riy san'atlar.

Annotatsiya

Mazkur maqolada shoir, tarjimon, publitsis Matnazar Abdulhakim she'rlari tahlilga tortilgan. Shoir lirikasidagi mavzu rang-barangligi, badiiy mahorat qirralari yoritilgan.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2023 LWAB.

Ko'pqirrali iste'dod sohibi Matnazar Abdulhakim (1948-2010) zamonaviy o'zbek she'riyatining zabardast vakillaridan biri sanaladi. O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi, ko'p qirrali ijod sohibi Matnazar Abdulhakimning adabiy merosi badiiy, ilmiy-ommabop va tadqiqot xarakteridagi asarlar bo'lib, ular jami 32 kitobdan iborat. Matnazar Abdulhakim lirikasi, bir tomondan, mumtoz turkiy nazmdan oziqlangan bo'lsa, ikkinchi tomondan zamonaviy she'riyatdan bahramand bo'lgan, ko'p asrlik badiiy tajribalar sarchashmasidan fayz va rag'bat olgan, betakror talqin va mahorat bilan uyg'unlashgan ijoddir. Bu jihatlar shoir ijodida o'zaro uyg'unlashib, betakror va o'ziga xos asarlar yaratilishiga sabab bo'ldi. Ayniqsa, shoir lirikasidagi original uslub, o'ziga xos so'z qo'llash, ohorli tashbeh-u timsollar kashf etish mahorati fukrimiz isbotidir.

Shoirning "Darsdan so'ng", "Behi", "Ibodot", "Soat", "Sirtqi saboq", "Yolg'iz yaproq", "Gujumlar", "Ikki tomchi yosh", "Qo'ng'iroq", "Daryo", "Chaqinlar fasli" kabi she'rlari teran nigoh va original tashbeh-u timsollarga boyligi, qamrovli poetik ifoda ustuvorligi bilan o'ziga xosdir. Matnazar Abdulhakim she'rlarining ta'sirchanligini oshirish maqsadida tasviriy vositalar va badiiy san'atlardan keng foydalanadi. Ayniqsa, metafora yordamida fikrni go'zallashtiradi:

Mana ... yana behilar pishdi

Firoq fasli, hijron mavsumi

Mevalarning eng bir hazini

Mevalarning eng bir ma'sumi.

"Behi" deb nomlangan ushbu she'rda shoir kuz faslini "firoq fasli", "hijron mavsumi" ga o'xshatmoqda. Shoir "juft behi" timsolida "dunyodagi bor hikmat yakuni – oila, oshiq-ma'shuqlar juftligi nazarda tutilishi", "xushomad qarsaklar ba'zilarini taltaytirib, osmonga otib", lekin hech qachon qulab tushishidan saqlay olmasligi hamda so'zda oshiqlar "biri tog'dan, biri bog'dan" kelishsa ham, amalda "bog' tog' yonbag'rida joylashgani" xususidagi fikrlar diydorlashuv ifodasi ekanligi xususidagi kutilmagan fikrlar shular jumlasidandir. Ma'lumki, sariq rang she'riyatda ma'sumlik, hazinlik belgisi, ya'ni oshiq yorni shu darajada sog'ingan-ki, uning rangi behiday sarg'aygan. Behi esa kuz faslida pishib etiladi. Shuning uchun kuz hijron, ayriliq, hazinlik fasli hisoblanadi.

Shunisi muhimki, oliy hilqat sanalgan - inson o'z falsafasi bilan tirik. U dunyoni o'z-o'zicha teran anglash va kashf etishi bilan buyuk. Ba'zan oddiy tabiiy hodisalar zamirida ulkan bir haqiqat inson aqlini lolu hayron etadi. Buni to'g'ri anglab, his etib o'zgalarga anglatmoq esa ijodkorlikdir. Shoir qalbidan oqib chiqayotgan ulkan tuyg'ular bu haqiqatni butun yaxlitligi bilan ifodalay oladi.

Matnazar Abdulhakimning mashhur "Sirtqi saboq" she'rida ham metaforaning beqiyos namunalari uchramiz:

Yuragim Kim, o'zi, yuragim nima?

Yuragim zanjirband – zulfingga bog'liq.

Yuragim bo'm- bo'sh uy, fayzli qilmasang ,

Ochmasang berk uydir, mahkam qulflog'liq.

Qulflari sinsinlar, kel, eshiklarning,

Uyiga o't tushsin kelishiklarning.

misralarda shoir yuragiga ta'rif berar ekan, uni yorning zulfiga bog'liqligini aytadi, yurakni bo'm-bo'sh uyga qiyoslaydi. U oddiy uy emas yorini, o'z egasini intizorlik bilan kutayotgan, fayzsiz, bo'm-bo'sh uydir. Uni faqat yor fayzli qilishi va berk qulflarni ochishi mumkin.

Yana bir o'rinda shoir oshiq yuragini maktab bolasi qiyos qiladi. Maktab bolasi yuragidagi sevgi beg'ubor, hech qanday qo'rquv tahlikani bilmaydigan, sof tuyg'u hisoblanadi. Shoir o'zining yuragidagi sevgini ham xuddi ana shunday beg'ubor, sof tuyg'u ekanligini ta'kidlaydi.

O, yuragim mening - maktab bolasi!

Tahlikaga tushmay, cho'kmay sevadi.

Yuragim indamay sevadi seni,

Quchoqlamay sevar, o'pmay sevadi.

Matnazar Abdulhakimning teran falsafiy-ijtimoiy qarashlari, ibratomuz hikmatli fikrlari turfa she'riy shakllarda turli miqyos va darajada aks etsa ham ularda muallifning o'ziga xos poetik nigohi, badiiy tafakkur tarovati qabarib turadi. Shoir nigohi o'tkir, voqelikdan chuqur hayotiy poetik ma'no topa biladi va uni go'zal ifodalay oladi. Zero, "She'r jo'n gapning jo'ngina bayoni emas. She'r teran fikru tuyg'ularning obrazli ifodasi"dir¹. Shoir quyidagi to'rtlikda yozadi:

Hasta ruhda mehrim sog' bo'lib o'sdi,

Bir do'st topsam qo'nglim tog' bo'lib o'sdi.

Boshimda chaqilgan danaklar esa

Mening yuragimda bog' bo'lib o'sdi.

Qalbi ezgulikka oshufta inson hayotda hamma narsada yaxshilik, go'zallik, musaffollik, poklik va beg'uborlik ko'ra oladi. Ayonki, inson o'z falsafasi bilan tirik. U dunyoni o'z-o'zicha teran anglash va kashf etishi bilan buyuklik kasb etadi. Bir do'st topsa ko'ngli tog'dek o'sadigan lirik qahramon bu dunyo va hayot mohiyatini chuqur falsafiy idrok eta oladi. "Boshida chaqilgan danaklar" alal oqibat uning yuragida "bog' bo'lib" o'sadi, bu olamda barcha o'tkinchi narsalar orasidan ziyo, nur topa oladi. She'rdagi qamrovli poetik ma'no, sodda va ravon uslub, teran nigoh va falsafiy idrokning sintezidir. Barcha mavzulardagi she'rlarda inson ma'naviy olami va ijtimoiy-estetik muammolar tasvirida fikr va kechinmalar silsilasining rangin badiiy bo'yoqdorligidagi betakrorlik Matnazar Abdulhakim she'riyatining o'ziga xos xususiyatlaridan biridir. Shoir lirikasida Odam va Olamni she'riyat ko'zi bilan

¹ Хаққулов И. Мушоҳада ёғдуси. – Тошкент. "Фан" нашриёти, 2009. –Б.37.

ko‘rish, hayotning boshqalarga pinhon nuqtalarini topa olish va salmoqdor poetik ma‘nolar chiqara olish xususiyati alohida bo‘rtib turadi. Ayniqsa, shoir she‘riyatida metafora (istiora) ya‘ni mazmuni keng ommalashgan ramzlar va ular asosida vujudga kelgan poetik ma‘nolarining turli talqinlari mavjud.

Shoir o‘zining “Sog‘inch bir hamlada...” misrasi bilan boshlanuvchi she‘rida ham go‘zal o‘xshatishlar yaratgan:

Sog‘inch bir hamlada sabrimni yengar,

Qutlug‘ diydoringa erishmagim shart

Qanotli tulporlar eltadir senga,

Ey sarviqad anduh, qoshi hilol dard.

Ushbu misralarda yorning visoli, uning chehrasi - “sarviqad anduh”, “qoshi hilol dard”ga go‘zal tarzda qiyoslanadi. Oshiq yor visolini shu darajada sog‘ingan-ki, unga juda vafoli-ki, bu sabr bardoshi uchun “bir kuni yorning” qutlug‘ diydoriga etishishi shart va bu diydorga etishishi uchun unga “qanotli tulporlar” yordam beradi. Oshiq uchun yor yo‘lida anduh chekish ham totli, shirin dardlardir.

Matnazar Abdulhakim ijodida tabiat hodisalari ham betakror o‘xshatmalar bilan tasvirlanadi. Shoirning “Kayfiyat” she‘rida quyidagi misralarni o‘qiymiz:

Bugun kelmay qolding ilk daf‘a

Hayratdaman, bu qandayin hol

Mana, otayotir tong xafa

Esayotir yig‘loqi shamol.

Oshiq yor yo‘lida intizor, biroq yor kelmayapti. Bu holdan oshiq hayron. Qarang-ki oshiq kayfiyatiga qarab tabiat ham o‘zgaradi:

Tun o‘tib, tong xafa bo‘lib otmoqda,

Yig‘loqi shamol ham g‘amgin esmoqda.

Matnazar Abdulhakimning “Qor qo‘shig‘i”, “Qor”, “Etyud” kabi qator she‘rlarida “qor” ramziy obrazlardan mohirona foydalanadi. Ma‘lumki, qor badiiy ijodda musaffolik, poklik va beg‘uborlik ramzi sifatida ta‘riflanadi. Shoirning bir she‘rida qorga qarata “Poksan-u ham oyoqostisan, yog‘moqdasan osmondan erga” misralarini o‘qiymiz. Bu o‘rinda qor majoziy timsoli orqali poklik ma‘nosiga urg‘u beriladi. Zero, insoniy sifatlardan biri uning ilohiyligidir. Bu xususiyat har kimda har xil darajada mujassam bo‘ladi. Biz o‘zimizdagi ezgulik va savoblarimiz evaziga “ilohiy nur”dan bahramand bo‘la boshlaymiz. Odam yaralishi uchun o‘sha nur osmondan erga tushirilib, tuproq bag‘riga joylashgan. Demak, shoir osmondan erga tushayotgan bu oppoq qorni ana o‘sha insonning bunyod etilish hodisasiga qiyoslaydi. “Qor qo‘shig‘i” she‘rida shoir qor tilidan shunday yozadi:

Istasang do‘stingga ot. Turibman shay.

Axir nechun bundan qilay orlar man.

Sevib, shodligimdan osmonga sig‘may,

Senga zorlar bo‘lib yog‘gan qorlar – man.

Oshiq qalb nolasi qor tilidan juda ta‘sirli va go‘zal tarzda ifoda etiladi. Umri qisqa “qor” ma‘shuqasiga gullar eltish uchun yer qa‘riga singib-erib ketadi. Ko‘rinadiki, o‘xshtishlar beqiyos, ifoda teran va mazmundor.

Matnazar Abdulhakim –falsafiy mushohadasi kuchli, donishmand shoir. Olam sevinchlari-yu tashvishlari, inson ruhiyati evrilishlari, ijodkorning yurak va aql mushohadasi orqali go‘zallik bilan

ziynatlanadi. Uning talanti, avvalo, borliqni ziyrak kuzatish, undagi narsa va hodisalardan poetik, falsafiy mazmun topa bilishda ko‘rinadi. Mavzu, obraz, badiiyat va ifoda rang-barangligiga asoslanish, original badiiy umumlashmalarga kela olish donishmand shoir lirikasining asosiy xususiyatlaridan sanaladi. Umuman, Matnazar Abdulhakim she‘riyati zamonaviy o‘zbek adabiyotida tobora yangilanayotgan adabiy-estetik tafakkur rivojiga munosib hissa bo‘lib qo‘shilgani bilan yanada ahamiyatlidir.

ADABIYOTLAR:

1. Haqqulov I. Mushohada yog‘dusi. – Toshkent. “Fan” nashriyoti, 2009. –B.37.
2. Matnazar Abdulhakim. Yolg‘iz yaproq. “Xorazm” nashriyoti, 1999. –B.8.
3. Matnazar Abdulhakim. Javzo tashrifi. Toshkent. Sharq. 2008. B